

RECENSIONER

Metodologiska utmaningar i forskningsprocessen

Metodböcker för studerande och forskare som sysslar med kulturanalys i olika former utgör i dag en allt populärare och viktigare vetenskaplig genre, vilket omvittnas t ex av framgången för en bok som Mieke Bals *Travelling Concepts in the Humanities* från år 2002 eller för den delen en viktig bok om speciellt metodik när det gäller visuella studier, Gillian Roses *Visual Methodologies*, vars första upplaga utkom 2001. Inte minst just *Travelling Concept* tycks ha spelat en viktig roll som impulsivare för finländska försök att fånga in de metodologiska komplexiteterna och utmaningarna i kulturforskningsprocessen. Det visas t ex redan av rubriken på den fylliga (över 450 sidor) översikten *Vaeltavat metodit* (på svenska vandrande metoder) som gavs ut av kulturforskare i Joensuu år 2010 (recenserad i *Budkavlen* 2011). När den svenskspråkiga, utpräglat praktiskt lagda *Metodkompassen* gavs ut 2004 av kulturforskare (folklorister och religionsvetare) vid Åbo Akademi var just Bals bok en central referenspunkt i den recension boken fick i *Finsk Tidskrift*. Det visar på, så vitt jag kan se, att det existerar ett fortgående behov av pålitliga vägvisare för ingångar i kulturanalysens enorma problemfält, ett område som alltså är svåröverskådligt och troligen aldrig kommer att bli ett område där en enda metodik eller forskningsansats kommer att bli dominerande, även om t ex Foucaultiansk diskurs- och maktanalys ofta framstått som den bas utan vilken en kulturanalys värd att tas på allvar inte kan existera.

Det som gör kulturanalysen så utmanande är bl a att undersökningarna tar upp så fundamentala frågor om tid och rum, text och tolkning, historia och minne, individ och kollektiv, att det helt enkelt är omöjligt att nå fram till någon typ av allomfattande teori, vilket gör att en metodologisk relativism på gott och ont så lätt breder ut sig inom de här forskningsområdena och disciplinerna. Därför är också Seppo Knuuttills ord från *Vaeltavat metodit* bra att hålla i minnet när man läser den nya, jämfört med den boken, något tunnare ”systervolymen”, *Tekstien rajoilla. Monitieteisiä näkökulmia kirjoitettuihin aineistoihin* (2011). Knuuttilla påpekade då det kanske inte alltid helt genomreflekterade faktum att frågor om vilka forskningsfrågor man ställer till ett material är helt avgörande för hur detta material sedan kommer att se ut. När jag läser *Tekstien rajoilla*¹ som, till

skillnad från *Vaeltavat metodit* eller *Metodkompassen*, inte är skriven av forskare från ett enda universitet (däremot är skribenterna starkt koncentrerade till två universitet, Turun yliopisto i Åbo och Itä-Suomen yliopisto i Joensuu) är det ett par övergripande frågeställningar som har en speciell betydelse för min läsning.

Den första frågan gäller hur dessa tretton texter skrivna av folklorister, historiker, kvinnoforskare, litteraturvetare, medieforskare och kulturanropologer handskas med det besvärliga – och spännande! - området identitet och identitets kategorier, forskning om identitet alltså. Inte minst är jag spänd på att se om ett forskningsgrepp som i dag introduceras mer och mer finns företrätt i antologin, jag tänker alltså på det intersektionella angreppssättet, där man inte isolerar en enda identitetsbaserande kategori, som klass eller kön eller etnicitet, som utgångspunkt för sin undersökning, utan söker skärnings- och ömsesidiga påverkningspunkter och –linjer mellan flera, i bland många olika identitetsformande kategorier (eller identifikationsprocesser, om man väljer att se kategorierna som mer öppna, flytande). Det måste genast sägas att boken vad gäller just detta sätt att läsa – som alltså kan sägas hylla ett av de ideal som lyfts fram här, nämligen att läsa ”motströms” – inte ger speciellt mycket. Det intersektionella perspektivet är inte närvarande i någon som helst central mening. Visserligen nämns identitetskategoriernas mångfald i ett flertal texter, men steget över till att diskutera hur dessa kategorier/kategoriseringar fungerar s a s ”i verkligheten” eller i det studiematerial externa diskuterar, dvs i texter av mycket varierande slag, tas aldrig. Det betyder inte att inte boken skulle vara ett värdefullt bidrag vad gäller metodologiska frågor inom kulturforskning som fokuserar på texter. Det betyder däremot att fokus i texterna finns på andra frågeställningar, framför allt kanske på narratologi och minnesforskning.

En iakttagelse jag gjorde i samband med recensionen av *Vaeltavat metodit* som förstärks när jag läser den nu aktuella boken vad gäller influens- och referensområdet som de finska kulturforskarna befinner sig i, i varje fall om man ser på hur texterna och listor över refererad litteratur ser ut, blir att det nordiska inslaget, för att inte tala om det finlandssvenska, är närapå non-existent. Det är i stället de engelskspråkiga böckerna som fungerar som viktiga

1 Sami Lakomäki, Pauliina Latvala & Kirsi Laurén, *toimittaneet* 2011. *Tekstien rajoilla. Monitieteisiä näkö-*

kulmia kirjoitettuihin aineistoihin. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 356 s.

inspirationskällor, vid sidan av de finskspråkiga, som i det här fallet är det helt dominerande dialogområdet för de enskilda texterna. Ett visst intryck av en kulturanalys som byggs upp för att kunna vara så nationellt självförsörjande kan därmed inte undvikas, liksom alltså inte heller det faktum att det, förutom den nationella kulturanalysdiskursen, är nästan enbart böcker från en engelskspråkig sfär (också allt oftare originalböcker på engelska) som utgör det utifrån kommande influensområdet. Att det nordiska och finlandssvenska är så marginaliserat upplever jag som ett problem som inte är helt lätt att lösa, ett problem som också har tydliga kultur- och utbildningspolitiska konsekvenser.

Att det omvänt också ofta kan vara så att skandinaviska forskare, av språkliga skäl (dvs bristande kunskaper i finska) inte förmår ta till sig spännande forskning på finskt kulturanalytiskt håll är inte mindre problematiskt, tvärtom kanske. Det är också så att alldeles för få böcker inom det här området, skrivna på finska, finns översatta till nordiska språk eller för den delen engelska. En allt svagare undervisning i svenska i finska skolor i Finland riskerar alltså, ifall denna trend fortsätter, att ytterligare försvaga mångfalden vad gäller kulturella och språkliga intryck för landets språkliga majoritet (en motsvarande tendens i finlandssvensk kulturanalytisk forskning kan motverkas genom ett aktivt intresse för dels finsk, dels övrig nordisk kulturforskning).

Tendensen mot en ”anglifiering” av kulturvetenskaperna fick för övrigt, vid den nordiska etnolog- och folkloristikongressen som hölls i Bergen i juni 2012, en tydlig uppbackning i en i sig mycket spännande keynote-föreläsning - ”*Toxic Waste or Accidental Happy Endings? Reflections on Ethnology's Impact on Cultural Diversity*” - av professorn i etnologi i Helsingfors, Hanna Snellman, som förespråkade engelskan som ett allt starkare lingua franca också i nordiska kongress-sammanhang inom ämnena etnologi och folkloristik. Jag är långt ifrån säker på att det förslaget är speciellt lyckat, om man tänker på behovet av en stark och självständig nordisk forskning inom de här ämnena.

Av de välskrivna och förhållandevis lättillgängliga texterna i *Tekstien rajoilla* vill jag speciellt lyfta fram några som jag tror har en speciell teoretisk relevans, vilket gör dem viktiga för forskare från flera olika närliggande discipliner.

En sådan text är Annamari Irantos text som utifrån läsningar av brev och dokument kring den finske tv-personligheten Hannu Karpos tv-program *Karpolla on asiaa* i MTV3 om människor som upplever sig ha blivit orättvist behandlade av myndigheterna, ställer en rad viktiga frågor om upplevelser, känslor, både hos dem som skrivit texter som forskaren undersöker och forskarens egna känslor. Hon betonar speciellt behovet av ett mångfacetterat forskningsnät i den typ av starkt kontextdriven forskning som det i det här fallet gäller, vilket hon gör bl a med hjälp av

tematiseringar av materialet och forskningsdagbok, kombinerade med en Ricoeurs hermeneutisk ansats som gör att tolkningsmöjligheterna teoretiskt sett kan te sig nästan obegänsade. Samtidigt finns här, och det kan man kanske se som en speciell landvinning i inte minst finskspråkig kulturforskning, en medvetenhet om en punkt i forskningen när en sk saturation är för handen, dvs forskningsmättet börjar kännas rågat och det tilläggsvärde som ytterligare forskning i ämnet kan ge framstår som alltmer begränsat. Iranto har försökt – och, tycker jag, lyckas i detta – visa på hur man kan föra diskursanalysen av enskilda texter vidare genom att analysera det hon kallar ”puhunnat”, dvs sätt att tala, alltså ett slags språkakter där fokus kommer att ligga på kunskapsproduktion vad gäller den typ av tänkande om rätt och orätt som texterna innehåller. Hon säger att språkaktornas intentionalitet framhäver det faktum att det handlar om en medveten verksamhet från språkbrukarnas sida, en vilja att säga någonting med en viss bestämd avsikt. De diskursiva praktikerna producerar ett speciellt utformat fält av yttranden samtidigt som språkbruket i sig producerar diskurser. Frågan är sedan hur långt uttolkaren av texterna kan gå i sina tolkningsförsök. Iranto påpekar att tolkandet inte kan innebära att forskaren nödvändigtvis i samtliga fall ska ställa sig på skribenternas sida, genom ett godkännande av sakinnehållet i utsagorna. Frågan kommer också att handla om forskarens egen subjektivitet, vilket enligt Iranto innebär att forskaren också bör kunna utmana etablerade läsarter bl a genom experiment och motströms-läsningar av texterna.

En annan mycket intressant text som tar upp frågor om kontextualiseringens problem är Anna Hynninens där författaren diskuterar kontextualiseringar vad gäller skrivande för olika insamlingsprojekt hos arkiv. Hynninen diskuterar de olika skrivsätt som en av Suomalaisen Kirjallisuuden Seuras mest aktiva sageskvinnor/skribenter, Toini Pelkonen, i olika insamlings-sammanhang producerat, texter som på ett självbiografiskt sätt, vilket Hynninen visar, bygger upp alltmer komplexa och ”okonventionella” livshistorier knutna till denna person. Det förtjänstfulla i Hynninens analys är bl a att hon noggrant kan visa på hur många olika nivåer det är som påverkar det kontextuella i detta (och andra liknande) fall. Utgående ifrån Richard Baumans tanke om ett ”nätverk av kontexter” bygger Hynninen upp en förståelse av Pelkonens olika texter som framhäver att tolkningen bör grunda sig på en fungerande, relevant kontextualisering. Hon säger att kontextualiseringen av forskaren kräver en speciell bedömningsförmåga, en kännedom om olika tolkningskontexter och ett kreativt tänkande. De olika kontexterna hänger ihop på olika sätt. Att göra en skillnad mellan dem är ofta som att dra ett streck i vattnet, något som då alltid måste göras utifrån de speciella utgångspunkterna och förutsättningarna i materialet i fråga. De kontextuella nivåer Hynninen undersöker i Pelkonens texter är arkivinstitutionen/insam-

lingsdirektiven, konventionerna vad gäller självbiografiskt skrivande/arkivavtalet, den kulturella och sociala kontexten, skrivtidpunkten, berättarpositionen, skrivmotiven samt som sista faktor forskaren själv som den som till sist bygger upp kontexterna. Vad gäller de olika versioner av sitt liv Pelkonen utformat i texterna konstaterar Hynninen, referande till en undersökning av Pauliina Latvala, att en lokalisering vad gäller förhållandet till gårdagen i ett fall som Pelkonens har åtminstone tre olika dimensioner: en lokalisering i relation till en landsbygdsidyll, en lokalisering i relation till en marginal och en lokalisering i form av en medveten skrivvariant.

Den tredje texten jag speciellt vill lyfta fram ur denna innehållsrika och mångsidiga antologi är Jyrki Pöysäs viktiga undersökning av tidsbegreppets komplexiteter i uppteckningar gjorda av en skribent, om hur det var att leva som ung kvinna i en by i Karelen under inbördeskrigets dagar 1918. De olika kronologier och tidsskikt Pöysä lyfter upp utgår ifrån ett tänkande kring tiden betraktad dels som en rörelse, dels som en fråga om upprepning (iterabilitet). Pöysä som filosofiskt baserar sin text ända tillbaka hos kyrkofadern Augustinus meditationer om tiden och i Marcel Prousts sätt att hantera tidsbegreppet i sin stora romansvit *På spaning efter den tid som flytt*, samt narratologiskt på

Gérard Genettes undersökningar av **berättandets temporaliteter**, utför en noggrann närläsning av den undersökta texten med hjälp av ett tidsbegrepp som delar upp uppteckningarna i i detta fall tre olika textuella nu-situationer som sedan undersöks speciellt vad gäller hur dessa ”nu- eller närvaro-plataer” i texterna kompliceras genom att skribenten för in dels tillbakablickar (flashbacks) och dels framåtblickar (flashforwards) samt också ett slags affektiva resonansbottnar där textens tyngd ökar. Därmed kan Pöysä öppna upp texten i vad han kallar mikrotemporaliteter. En slutsats blir att det med utgångspunkt i det Genette kallar ”den första berättelsen”, dvs den berättelse som utgör en bas för det övriga, blir möjligt för forskaren att noggrant, om än alltid enbart delvis, rekonstruera de subjektiva perspektiven i beskrivningarna av händelseförloppet eller -förloppen. Därmed kommer forskaren också, menar Pöysä, att kunna visa på hur skribentens världsuppfattning, i form av textens **inbyggda temporaliteter (aningar, profetior, minnesbilder, intensiva nu-upplevelser, känslor av tidlöshet etc.)**, hela tiden konstrueras i de texter som forskaren studerar. Pöysäs text fungerar som en stark avslutning på antologin som med sitt breda innehållsområde och sina välskrivna texter är en samling som också som helhet kan rekommenderas.

Sven-Erik Klinkmann